

Кульбеков Адлет Маулетұлының
8D01540 – «Химия» білім беру бағдарламасы бойынша
философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған
«Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға химия
мұғалімдерінің даярлығын қалыптастыру»
тақырыбындағы диссертациясына

АҢДАТПА

Зерттеу тақырыбы: «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға химия мұғалімдерінің даярлығын қалыптастыру»

Зерттеудің мақсаты: Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға химия мұғалімдерінің даярлығын қалыптастыруды қамтамасыз ететін педагогикалық шарттарды теориялық тұрғыдан негіздеу және оларды тәжірибелік-эксперименттік жолмен тексеру.

Зерттеудің міндеттері:

– ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге химия мұғалімдерінің даярлығын қалыптастырудың маңыздылығын негіздеу және осы мәселе бойынша психологиялық-педагогикалық ғылымдағы негізгі тұжырымдамалық тәсілдерді талдау;

– Қазақстандағы инклюзивті білім берудің қазіргі даму жағдайын зерттеу және болашақ химия мұғалімдерінің ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға даярлық деңгейін анықтау;

– «Даярлық» ұғымының мазмұнын кәсіби оқытудың нәтижесі ретінде айқындау және болашақ химия мұғалімдерінде оны қалыптастыру моделін ұсыну;

– ұсынылған модельді апробациялау және оны оқу-тәрбие үдерісіне енгізу кезіндегі тиімділігін бағалау;

– Павлодар мемлекеттік педагогикалық университетінің білім беру үдерісіне болашақ химия мұғалімдерінің ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге даярлығын қалыптастыру моделін тәжірибелік-эксперименттік жолмен әзірлеу және енгізу, оның мамандарды даярлау жүйесіндегі орнын анықтау;

– Павлодар қаласының №19 және №48 мектептерінде, сондай-ақ Павлодар облысының №7 арнайы мектеп-интернатында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған химия пәні бойынша шығармашылық, зерттеушілік және өнертапқыштық тапсырмаларды қамтитын әдістемелік материалдар кешенін әзірлеу, сынақтан өткізу және енгізу.

Зерттеу әдістері: Зерттеу міндеттерін шешу және гипотезаны тексеру үшін теориялық және эмпирикалық әдістерді қамтитын кешенді әдістеме қолданылды. Теориялық бөлімде ғылыми жарияланымдарды талдау және синтездеу,

философиялық, оқу-әдістемелік және нормативтік әдебиеттерді зерттеу, педагогикалық тәжірибені жинақтау, модельдеу әдістері пайдаланылды. Эмпирикалық зерттеу барысында сараптамалық бағалау, бақылау, сауалнама жүргізу, тестілеу, студенттердің оқу қызметін талдау, педагогикалық эксперимент жүргізу және алынған деректерді математикалық-статистикалық өңдеу әдістері қолданылды.

Қорғауға шығарылған негізгі ережелер (дәлелденген ғылыми гипотезалар және жаңа білім болып табылатын басқа да тұжырымдар):

1. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға химия мұғалімдерінің даярлығы – мотивациялық (кәсіп пен инклюзивті ортаға құндылықтық катынас), мазмұндық (химияны оқыту әдістемесі мен инклюзивті білім беру үдерісі бойынша білімдер жиынтығы) және процессуалдық (педагогикалық қызметке қажетті практикалық іскерліктер мен дағдылар) компоненттерден тұратын кәсіби-маңызды қасиет ретінде анықталды.

2. Химия мұғалімдерінің даярлығын қалыптастыру моделі білім беру ұйымының материалдық-техникалық базасын кешенді пайдалануды, заманауи білім беру технологияларын енгізуді, кадрлық әлеуетті жұмылдыруды және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тиімді оқытуға қажетті педагогикалық шарттарды жасауды көздейді.

3. Ұсынылған модельдің тиімділігі мен оны нақты білім беру ортасында қолданудың мүмкіндігін дәлелдейтін тәжірибелік-педагогикалық жұмыстың нәтижелері.

Зерттеулердің негізгі нәтижелердің сипаттау:

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқу-әдістемелік сүйемелдеуді талдау негізінде «ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға химия мұғалімдерінің даярлығы» ұғымы нақтыланды, зерттелетін қасиетті қалыптастырудың педагогикалық дизайны мен моделі әзірленді, сондай-ақ тәжірибе жүзінде тексерілген әдістеме жасалды. «Инклюзивті білім беруге мұғалімдерді даярлау: Брайль машинкасында зағип және нашар көретіндерді оқыту» тақырыбында химия мұғалімдеріне арналған Брайль жүйесі бойынша біліктілікті арттыру курсы, әлсіз еститін балаларға арналған Д.И. Менделеевтің периодтық жүйесі бар әдістемелік кешен, 7–8 сыныптарға арналған Брайль қарпінде басылған химия пәні бойынша шығармашылық, зерттеушілік және өнертапқыштық тапсырмаларды қамтитын әдістемелік құралдар, сондай-ақ «Мектепте химияның құрылымдық-мазмұндық бөлімдерін оқыту» курсы аясында СӨЖ және СОӨЖ тапсырмалары әзірленіп, енгізілді.

Алынған нәтижелердің жаңалығы мен маңыздылық негіздемесі:

Зерттеудің жаңалығы «ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға химия мұғалімдерінің даярлығы» ұғымын нақтылауда, осы даярлықты қалыптастырудың педагогикалық дизайны мен моделін әзірлеуде және тәжірибе жүзінде тексерілген әдістемені жасауда көрініс тапты.

Практикалық маңыздылығы:

Зерттеу нәтижесінде студенттердің даярлық деңгейін диагностикалау жүйесі, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге химия мұғалімдерін даярлауға бағытталған оқу-әдістемелік материалдар мен құралдар әзірленіп, апробациядан өтті. Теориялық қорытындылар мен практикалық ұсынымдар болашақ химия мұғалімдерін кәсіби даярлау тиімділігін арттыруда пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеудің бірінші нәтижесі жаңа болып табылады, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге химия мұғалімдерінің даярлығын қалыптастырудың маңыздылығы негізделіп, психологиялық-педагогикалық ғылымдағы негізгі тұжырымдамалық тәсілдер талданды.

Екінші нәтиже жаңа болып табылады, Қазақстандағы инклюзивті білім берудің қазіргі жай-күйі зерттеліп, болашақ химия мұғалімдерінің даярлық деңгейі анықталды.

Үшінші нәтиже жаңа болып табылады, «даярлық» ұғымының мазмұны кәсіби-маңызды қасиет ретінде айқындалып, оны қалыптастыру моделі ұсынылды.

Төртінші нәтиже жаңа болып табылады, модель апробацияланып, оқу-тәрбие үдерісіне енгізу тиімділігі бағаланды.

Бесінші нәтиже жаңа болып табылады, Павлодар мемлекеттік педагогикалық университетінің білім беру үдерісіне модель тәжірибелік-эксперименттік жолмен енгізілді.

Алтыншы нәтиже жаңа болып табылады, Павлодар қаласының №19 және №48 мектептерінде және Павлодар облысының №7 арнайы мектеп-интернатында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған химия пәні бойынша әдістемелік материалдар кешені әзірленіп, енгізілді.

Ғылымды дамыту бағыттарына немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі №343-ІІ «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңы (01.07.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен); Қазақстан Республикасында мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қамтамасыз ету және өмір сүру сапасын жақсарту жөніндегі ұлттық жоспар; Сапалы білім. Білімді ұлт» ұлттық жобасы; Педагог қызметкерлердің типтік біліктілік сипаттамалары.

Докторанттың әрқайсысын дайындауға қосқан үлесінің (65 пайыздан кем болмауы керек) сипаттамасы жазылған жарияланымдар:

Зерттеу жұмысының негізгі қорытындылары, теориялық және практикалық нәтижелері халықаралық және республикалық ғылыми-практикалық конференцияларда баяндалды: «Еуропа және Азия елдеріндегі заманауи ғылымның даму мәселелері мен перспективалары» атты XLIV Халықаралық ғылыми-практикалық интернет-конференция (Переяслав, 2022 ж.), «Инновациялық ғылым» атты XLIX Халықаралық ғылыми-практикалық

конференция (Мәскеу, 2022 ж.), «Қазіргі ғылымдағы эксперименттік және теориялық зерттеулер» атты LXXVI Халықаралық ғылыми-практикалық конференция (Новосибирск, 2022 ж.), «Медицина, биология және химия» атты LXX Халықаралық ғылыми-практикалық конференция (Мәскеу, 2024 ж.), «Қазіргі психология және педагогика: мәселелері мен шешімдері» атты LXXXVI Халықаралық ғылыми-практикалық конференция (Новосибирск, 2024 ж.), «Innovations and Tendencies of State-of-Art Science» атты XLVII International Multidisciplinary Conference (Роттердам, 2024 ж.).

Диссертациялық зерттеу нәтижелері бойынша барлығы 11 ғылыми еңбек жарияланған, оның ішінде: Scopus дерекқорына кіретін, импакт-факторы бар (Q1, Percentile 85%) 1 мақала, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған тізімге кіретін 4 мақала, халықаралық ғылыми-практикалық конференциялар материалдарында жарияланған 4 мақала, 2 оқу-әдістемелік құрал, 3 авторлық куәлік.

Жарияланымдар:

1. An innovative methodological/pedagogical approach to the comprehension of Hegel's legacy. Journal of Theoretical and Philosophical Psychology, Vol. 44, No.1, 2024, 17–29. (В. И. Цой, В. S. Батурин, В. D. Каирбекова, R. R. Цоймен бірлесіп, докторанттың үлесі – 70%).

2. Білім беру және кәсіби қызметтің теңгерімділігін қамтамасыз етудің функционалдық механизмі. Торайғыров университетінің Хабаршысы. Педагогикалық серия, №1, 2022, 384–399 б. (В. И. Цой, А. А. Кирхмаер, Р. М. Уалиева, М. А. Елұбаймен бірлесіп, 70%).

3. Кәсіби мамандардың жүйелі ойлауын қалыптастырудың функционалдық құралдары. Торайғыров университетінің Хабаршысы. Педагогикалық серия, №1, 2023, 278–290 б. (В. И. Цой, А. А. Кирхмаер, Р. М. Уалиева, М. А. Елұбаймен бірлесіп, 70%).

4. Болашақ мұғалімдердің кәсіби бағдарлануы мен тұлғалық қасиеттері инклюзивті құзыреттіліктің құрамдас бөлігі ретінде. Торайғыров университетінің Хабаршысы. Педагогикалық серия, №4, 2024, 350–360 б. (Zh. R. Шуакбаева, В. К. Оспанова, N. К. Сұлтановамен бірлесіп, 80%).

5. Павлодар облысының жалпы білім беретін мектептерінде химия мұғалімдерінің инклюзивті білім беруге даярлығын анықтау. Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. «Педагогика ғылымдары» сериясы, №2(86), 2025, 52–68 б. (А. Нұхұлы, Р. Ж. Аубакирова, А. Т. Ташековамен бірлесіп, 80%).

6. Педагогикалық білім мен қызметтегі логикалық алғышарттар және инновациялық құралдар. XLIV Халықаралық ғылыми-практикалық интернет-конференция материалдары, Переяслав, 2022, 70–72 б. (Б. Каирбекова, М. Каирбекова, Г. Жаналиновамен бірлесіп, 85%).

7. Қазіргі білім берудегі инженерлік-педагогикалық тәсіл. XLIX Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары, Мәскеу, 2022, 9–14 б. (Б. Д. Каирбекова, М. Т. Турдиевпен бірлесіп, 90%).

8. Инженерлік-педагогикалық мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру құралдары. LXXVI Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары, Новосибирск, 2022, 29–33 б. (100%).

9. Қазақстанда химия мұғалімдерін инклюзивті оқытуға даярлаудың қазіргі тенденциялары. LXX Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары, Мәскеу, 2024, 9–13 б. (А. Нұхұлы, Р. Ж. Аубакировамен бірлесіп, 90%).

10. Химия пәні мұғалімдерінің инклюзивті білім беруге даярлығы: қазіргі жағдайы мен жетілдіру жолдары. LXXXVI Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары, Новосибирск, 2024, 95–98 б. (А. Нұхұлы, Р. Ж. Аубакировамен бірлесіп, 90%).

11. Actual problems of chemistry teacher training for inclusive education. XLVII International Multidisciplinary Conference материалдары, Роттердам, 2024, 44–48 б. (А. Nukhuly, R. Aubakirova, A. Baydildina-мен бірлесіп, 85%).

Оқу-әдістемелік құралдар:

1. Заттың құрылысы және онда жүретін өзгерістер. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларға арналған химия пәні бойынша әдістемелік құрал. Павлодар, 2025. (А. К. Қошановамен бірлесіп, 90%).

2. Д. И. Менделеевтің химиялық элементтердің периодтық жүйесі. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларға арналған тапсырмалар жинағы. Павлодар, 2025. (А. Нұхұлы, Р. Ж. Аубакирова, М. К. Еркібаевамен бірлесіп, 80%).

Авторлық куәліктер:

1. Елдің инновациялық-технологиялық дамуына арналған инженерлік-педагогикалық тәсіл. Авторлық құқық объектілерінің мемлекеттік тізілімі, №9465, 27.04.2020 ж. (В. И. Цоймен бірлесіп, 80%)

2. Нақты пән бойынша білім алушылардың практикалық міндеттерін шешуге арналған оқу құралының макеті. Авторлық құқық объектілерінің мемлекеттік тізілімі, №64510, 24.11.2025 ж. (100%)

3. «Химия» білім беру бағдарламасы бойынша ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларға арналған «Заттар әлемі: құрылысы, қасиеттері және өзгерістері» тақырыбы бойынша әдістемелік нұсқаулық. Авторлық құқық объектілерінің мемлекеттік тізілімі, №65468, 17.12.2025 ж. (100%)

Диссертация құрылымы:

Диссертациялық жұмыс кіріспеден, жеті бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады.

Жұмыста 12 кесте, 64 сурет, 9 формула және 248 әдеби дереккөз қамтылған.

Ғылыми жетекші:
ҚР п.ғ.к., РФ п.ғ.д.,
профессор

Аубакирова Р.Ж.

